

tinentur. Glossa, in cit. cap. *Cum P. tabellio*, verb. *Perpetuum*, ubi expresse dicit, « quod debet completere instrumentum prout in protocollo continetur, nihil addendo, vel diminuendo, quam in protocollo continetur; » ut in *Authentic*. *De tabellionib.*, collat. 4; abbas, *ibid.*, n. 5, et Joannes Andreas, n. 8; Reiffenstuel, *loc. cit.*, n. 53; Pirrhing, *loc. cit.*, n. 19, et alii passim.

(80. Quinta est, quod notarius notas, seu protocollum notarii mortui redigat in publicam instrumenti formam, et tale protocollum semper penes se servet. Cap. *Quoniam contra 11*, *De probationibus*, et citat. *authentica*, *De tabellionibus*, collat. 4, ea addita ratione: « Ut habeat unde sciat negotium, et interrogatus a judice possit, quæ subsecuta sunt, cognoscere et respondere. » Pirrhing, *loc. cit.*, n. 29; Reiffenstuel, *loc. cit.*, n. 52, et alii communiter.

* Instrumentum vero in publicam formam redactum plene probat, et quidem ipsum authenticum instrumentum fidem facit, non hujus index aut exemplum, etiamsi fiscus agat. Nam, ut inquit Paulus: « Quicunque a fisco convenit, non ex indice et exemplo alicujus scripturae, sed ex authenticō conveniendus est. Ita si contractus fides possit ostendi. Cæterum calumniosa scriptura vim in judicio obtinere non potest. » L. 2, ff. *De fid. instrumentor.* *

(81. Interdum tamen exemplaria seu transumpta originalium instrumentorum, si fiant auctoritate judicis ordinarii vel delegati per publicam personam, ac servatis de jure servandis, habent eamdem vim probandi ac originalia, textu espresso in cap. *Si instrumenta 16*, *De fide instrumentor.*, ibi: « Si instrumenta propter vetustatem, vel propter aliam justam causam exemplari petantur, coram ordinario judice vel delegato, ab eo specialiter præsententur, qui si ea diligenter inspecta, in nulla sui parte vitiata repererit, per publicam personam illa præcipiat exemplari, eamdem auctoritatem per hoc cum originalibus habitura. »

(82. Imo in pluribus casibus exemplaria habent eamdem vim probandi ac originalia, etiamsi sint facta sine auctoritate judicis. Et signanter quando in litteris Pontificis, ut fieri solet, habetur inserta hujusmodi clausula: « Quodque præsentium transumptis, etiam impressis, manu alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ unitis eadem prorsus fides adhibeat, que præsentibus adhibetur, si forent exhibite, vel ostensæ. » Tunc enim, ut exemplaria eamdem vim habeant probandi, ac originalia, sufficit predicta in tali clausula observari. Reiffenstuel, *loc. cit.*, n. 63, et alii communiter.

(83. Item quando exemplar fuit factum, seu scriptum manu ejusdemnotarii, qui instrumentum originale confecit. Cum enim idem notarius de eodem negotio possit confidere plura ipsissima instrumenta, et in tali casu idem sit auctor ejusdem scripturæ, eadem fides debet præstari utriusque. Arg. c. *Dudum 20*, *De convers. conjugat.*, ubi tale

publicum instrumentum post amissionem prioris ab eodem notario confectum, fuit habitum pro legitimo et valido. Pirrhing, *loc. cit.*, n. 23; Reiffenstuel, *loc. cit.*, n. 66; Mascard., *De prob.*, conclus. 712, n. 25, testans de communi.

(84. Item quando, et ubi contraria consuetudo derogavit citato canonii *Si instrumenta 16*, *De fide instrumentor.*, uti in praxi non solet hodie judex inspicere originale, sed notarius, qui instrumentum inserbit, testatur, quod illud omni cum diligentia inspexit, et nullum in eo vitium reperit, aliquid de verbo ad verbum cum ipso concordat, etc. Pirrhing, *loc. cit.*, n. 22; Reiffenstuel, *loc. cit.*, num. 67, et alii, arg. cap. *Cum tanto 11*, *De consuetudine*.

(85. Item quando notarius exemplum instrumenti conficit de consensu etrogatu partium, quarum interest; tunc enim illud fidem facit, et plene probat etiam sine judicis auctoritate, saltem in præjudicium partium, earumque successorum, quia in cit. c. *Si instrumento 16*, *De fide instrumentor.*, est sermo, quando ex unius tantum partis voluntate instrumentum originale per notarium exemplatur, tunc enim necessario requiritur judicis auctoritas; secus autem si id fiat ex consensu omnium partium, quarum interest.

(86. Actor non potest regulariter potere, ut scripturæ et instrumenta propria rei, sibi ab ipso traduntur ad probandam suam intentionem; nec res suas, scripturas et instrumenta, quibus in judicio non est usurpus, tenetur tradere, seu consignare ipsi actori. *Communis* per text. in cap. 1, *De probationibus*, juncto ejus summario, in quo expresse dicitur: « Reus actori suo proprio instrumenta dare non tenetur, » et l. *Qui accusare 4*, cod. *De edendo*; non enim juris, aut æquitalis ratio permittit, ut quis invitus arma, quibus impugnatur, adversario suo tradere, eumque contra se adjuvare cogatur. L. *Nimis grave*, cod. *De testibus*.

* Sed hæc regula suas patitur exceptions. Nam quandoque reus rationes suas edere compelletur, licet contra se ipsum faciant. Sie enim rescribit divus Pius in l. 1, cod. *De edendo*: « Ipse dispice quemadmodum pecuniam, quam te deposuisse dicis, deberi tibi probes. Nam quod desideras, ut rationes suas adversaria tua exhibeat, id ex causa ad judicis officium pertinere solet. » Fiscus etiam cum agit, hoc utitur privilegio, ut reum ad edenda sibi instrumenta cogere possit, per text. in l. 2, § 1, ff. *De jure fisci*. Notandum tamen, quod non indistincte quævis instrumenta edere reus tenetur, sed ea duntaxat, quæ ad causam pertinent, de qua agitur l. 3, ff. *De edendo*. Sciendum denique distinctiones, quas statuimus inter reum et actorem, quoad exhibitionem instrumentorum, privata duntaxat spectare instrumenta. Nam quoad publica attinet, ab utraque parte exhibenda sunt. Etenim « Is, apud quem res agitur, acta publica tam civilia quam criminalia exhiberi inspicienda ad investigandam veritatis fidem jubebit. »

Ita rescriperunt Severus et Antoninus, in l. 2, cod. *De edendo* *.

(87. Tenetur tamen reus tradere actori petenti instrumenta communia, et si judex parti petenti non facit tradi instrumenta communia, licite ab ipso appellatur, et quidquid post appellationem attentatum fuerit, non valet. *Communis*, text. expresso in c. *P. Perpetuus vicarius 12*, *De fide instrumentorum*, juncta Glossa, *ibid.*, verb. *Instrumentorum communium*, cum pluribus juribus ibi a se adductis. (88. Et ratio est, quia instrumenta communia sunt quodammodo propria utriusque parti; nam quod commune est, meum est. L. *Servi electione*, juncta Glossa, verb. *Communis*, ff. *De legat. 1*, adeoque talia communia instrumenta a qualibet juste petuntur et ab altera tradi debent, et ad id compelli potest, et debet a judice, alias sit ibi locus appellationi.

(89. Instrumenta inter se contraria, si ab eadem parte contra adversarium suum producantur in judicio, nihil probant, sed fidem sibi ad invicem derogant, textu expresso in cap. *Imputari 13*, *De fide instrumentor.*, ubi insuper redditur ratio, ibi: « Imputari ei potest, quod contrarias inter se scripturas in judicio protulit fidem sibi ad invicem derogantes, cum in ipsius fuerit potestate, quam voluerit, non proferre. » Et concordat l. *Scriptura*, cod. eodem.

(90. Si autem instrumenta contraria a diversis partibus producantur, tunc standum est instrumento digniori, verbi gratia publico, aut quod magis caret falsi suspicione. Arg. l. *Scripturas*, cod. *Qui potiores in pignore*. Sic Glossa final. in cit. c. *Imputari*, et abbas, *ibid.*, n. 3; Reiffenstuel, *loc. cit.*, n. 324, et alii, et desumitur ex cit. l. *Scripturas*, cod. *Qui potiores in pignore*, et c. *In nostro 32*, *De testibus*, cum similibus.

(91. Si instrumenta hinc inde producta omnino sint æqualia, et pars auctoritatis seu dignitatis, tunc reus est absolvendus, præterquam in causa liberali seu favorabili, textu expresso in cap. *Ex litteris 3*, *De probationibus*, ibi: « Quod si ambarum partium testes sunt æque idonei, possessoris testes præferuntur, cum promptiora sint iura ad absolvendum, quam ad condemnandum, præterquam in liberali causa, in qua si utriusque partis testes æquales fuerint, pro libertate sententiæ præferetur; » juncto summario, *ibidem*, in quo sic præcise dicitur: « In communi judicio probant actor et reus, et si pariter probant, reus absolvitur, nisi favorablem causam foveat actor. » Et Glossa, *ibidem*, verb. *In liberali*, ubi assignat quatuor causas liberales, in quibus si utriusque partis probations fuerint æquales, sententiari debet favore ipsarum, scilicet pro favore matrimonii, favore testamenti, favore dotis, favore libertatis, adducitque ad id duos sequentes versiculos:

Stat testamentum, libertas, conjugium, dos,
Si sint æquales qui producuntur utrinque.

* Observandum superest, illud instrumentum pro eo fidem facere non posse, qui illo

non usurum se contestatus est. Hinc « si adversarius tuus apud acta præsidis provinciæ, cum fides instrumenti, quod proferebat, in dubium revocaretur, non usurum se contestatus est, vereri non debes, ne ex ea scriptura, quam non esse veram etiam professione ejus constitut, negotium denuo repetatur. L. 3, cod. *De fid. instrum.* »

(92. Instrumentum ob factam in parte substantiali rasuram redditur suspectum de falsitate, ac proinde reprobari potest: secos si rasura facta sit in parte non substantiali seu in loco non suspecto. *Communis*, et quoad primam partem colligitur clare ex cap. *Inter dilectos 6*, *De fide instrumentorum*, juncta Glossa, verb. *Communis*, ff. *De legat. 1*, adeoque talia communia instrumenta a qualibet juste petuntur et ab altera tradi debent, et ad id compelli potest, et debet a judice, alias sit ibi locus appellationi.

(93. Instrumenta inter se contraria, si ab eadem parte contra adversarium suum producentur in judicio, nihil probant, sed fidem sibi ad invicem derogant, textu expresso in cap. *Instrumentum prædictum*. . . . ad faciendam super hoc fidem invalidum esse cognovimus, utpote propter prædicta de jure suspectum. » Quoad secundam autem partem habetur clare ex capit. *Ex litteris 3*, *De fide instrumentorum*, ibi: « Dicimus, quod propter abrasionem illam judicari false non possunt, nec etiam haberi suspectæ, » juncto ejus summario, in quo expresse dicitur: « Rescriptum Apostolicum propter rasuram in loco non suspecto non censemur vitiousum, » et capit. *Ex conscientia 9*, *De crimine falsi*, in cuius summario sic præcise habetur: « Propter paucam literarum rasuram in loco non suscepto rescriptum non probatur falsum. »

(94. Amisso scripturæ seu instrumenti, non nocet, si possit fieri probatio ipsius negotii verbi gratia debiti per testes, vel alio legitimo modo. *Communis*, textu expresso in l. *Debitores 1*, cod. *De fide instrumentorum*, ibi: « Debitores tuos quibuscumque rationibus debere tibi pecuniam si probaveris, ad solutionem compellat aditus præses provinciæ. Nec obserbiti amissio instrumentorum, si modo manifestis probationibus eos debitores esse apparuerit.

(94. Si instrumentum sit amissum casu fortuito, incendio, inundatione, prædatione, et hujusmodi, oportet, ut illud allegans probet casum fortuitum, et tenorem instrumenti; vel per testes, qui præsentes fuerint contractui celebrati, et instrumento per notarium legitimate confecto, vel per testes, qui licet tempore celebrati contractus et confecti instrumenti non fuerint præsentes, postea tamen illud propriis oculis videtur in nulla sui parte vitiatum et attente legerunt ejus tenorem ita, vel ita sonantem; alias debitores ad solutionem non possunt compelli, textu expresso in l. *Sicut ini* quum est 5, c. *De fide instrumentorum*, ibi: « Sicut iniquum est, instrumentis vi ignis

consumptis, debitores quantitatum debitarum renuere solutionem, ita non statim casum conquerentibus facile credendum est; intelligere itaque debetis, non existentibus instrumentis, vel aliis argumentis, probare debet fidem precibus vestris adesse; » juncto ejus sumario ex Saliceto, ibi: « Si creditor dicat se perdisse casu instrumentum debiti, non debent propterea, qui dicuntur debitores, ad solutionem urgari, nisi creditor probet casum et tenorem instrumenti, » et ibi Bartolus, n. 2; Abbas, in cap. *Albericus*, n. 4, De testamentis; Alexander, consil. 196, n. 11, lib. II; Mascard., *De probationib.*, concil. 910, n. 6, 10 et seq.; Reiffenstuel, loc. citat., n. 333 et seq., et alii.

(95) Si instrumentum pereat facto adversarii, illud verbi gratia dilacerantis vel auferentis, oportet, ut istud legitime probetur, et facta tali legitima probatione, tunc per solum juramentum spoliati probatur tenor instrumenti, et valor rerum in eo contentarum. Sie desumitur ex l. *Si de possessione* 20, juncta *Glossa marginali cod. De probationibus*; et notat Abbas in c. *Accepimus* 4, n. 4. De fide instrumentorum; Mascard., loc. cit., conclus. 911, n. 3 et 4; Reiffenstuel, loc. cit., n. 337; Engel, loc. cit., n. 54, et alii passim; in similibus enim, probata fraude seu violentia per testes, sufficit, quod res amissæ, earumque valor probentur per juramentum spoliati, textu expresso in cap. *Super eo* 7, De his, quæ vi metusve causa fiunt, juncto ejus sumario, ubi sie expresse habetur: « Probata violentia per testes, res amissæ probantur per juramentum, et super valore rerum amissarum, taxatione judicis præmissa, et secuto petentiis juramento, fit condemnatio. »

(96) Falsificantes scripturas seu instrumenta quas poenas incurvant. Vide verb. *FALSUM, FALSARIUM*, a n. 39 ad 73.

(97) Scripturæ et instrumenta, quæ conficiuntur, et rogantur a cancellario episcopi tanquam cancellario, servari debent in episcopi cancellaria, non autem transferri debent in archivio communitatis. Sacr. congreg. Conc. 5 Novembr. 1625; apud Pignatell., tom. IV, consult. 210, num. 3.

(98) Imo potest episcopus per edictum præcipere alis notaris, quod exhibere debent in cancellaria episcopali acta, seu rogatus, illorumque exemplaria spectantia ad monasteria monialium, prout laudando episcopum Eugubinum, qui tale mandatum dederat, respondit sacra congreg. Episc. 31 Jan. 1596; apud Monacell., part. I, titul. 1, formul. 5, num. 3.

(99) Ecclesiastici non possunt cogi ad faciendam insinuationem in cancellaria laicali instrumentorum dotalium monialium, patrimoniorum, et simili scripturarum. Sacra congregat. Immunitat., in Nicen. 28 Septembr. 1677, lib. II *Decretor*. Altovit., pag. 1461.

(100) Episcopus requisitus a laicis pro consignatione scripturarum respondeat se non habere facultatem, sed adeundum esse

sanctissimum pro obtinenda facultate. Sacra congregat. Immun., in *Neritonem*. 17 Novembr. 1654; lib. III *Decret. Paul.*, pag. 54.

(101) Omnes scripturæ pertinentes ad abbatiam N. existentes in archivio archiepiscopali debent communicari abbati pro tutitione jurum ei competentium. Sacr. congreg. Immun., in *Acerrem*. 23 Maii 1703, lib. III *Decr. Vallem.*, pag. 490.

(102) Datur facultas extrahendi ser. ser. protocolla, et instrumenta notariorum demortui a loco immuni et consignandi ser. ser. in archivio publico civitatis cum prævio inventario dietarum scripturarum, ita tamen, ut nullum inferatur damnum, seu præjudicium hæredi pro jure sibi competente super dictis scripturis. Sacr. congreg. Immun., in *Foresepmionem*. 13 Augusti 1667, lib. I *Decr. Altov.*, pag. 141, in *Marsicen*. 10 Decemb. 1678, lib. II *Decret. Altov.*, pag. 1685.

(103) Ad evitandas fraudes, quibus potest subjici justitia ob falsificationem prætemporam scripturarum, quas apud se retinet notarius confugitus in loco immuni, datur episcopo facultas perquirendi dictas scripturas ad effectum faciendi inventarium, et consignandi in manu judicis competentis, ut de ipsis disponat prout de jure. Sacr. congreg. Immun., in *Reatina* 31 Decr. 1677, lib. II *Decret. Altov.*, pag. 189.

(104) Præcipitur archiepiscopo ut auctoritate sua ordinaria cogat secretarium communitatis ad communicandas scripturas pro lite eum communitate pendente in sacra congreg. ratione aperitionis Macelli. Sacr. Immun., in *Beneventana* 22 Aprilis 1673, ibi, pag. 792.

(105) Injungitur, mandante sanctissimo, episcopo Montis Regalis, et nuntio, ut faciant abolere omnes scripturas ab eorum tribunalibus quomodolibet emanatas, et omnia facta inde secuta quoad solutionem oneris laicalis contra ecclesiasticos, et transmittant ad sacra congreg. publicum documentum dictæ abolitionis. Sacr. congreg. Immun., in *Montis Regalis* 3 Maii 1677, lib. II *Decretor*. Altovit., pag. 1384.

(106) Archiepiscopus curet restituvi Ecclesiæ protocolla seu scripturas ab ipsa extractas de ejus ordine ad effectum consignandi, cui de jure et homine ex defectu facultatis. Sacr. congregat. Immun., in *Regien*. 4 Octobris 1681, ibi, pag. 2266.

(107) Nisi scripturæ ab Ecclesia ablatae restituuntur, non conceditur absolutio. Sacra congregat. Immun., in *Oritana* 10 Septemb. 1629, lib. II *Decret. Paul.*, pag. 5.

(108) Alia ad rem. Vide verb. *FALSARIUS*, verb. *LITTERE*, verb. *NOTARIUS*, verb. *PROBATIO*.

ADDITIONES EX ALIENA MANU.

(109) De hoc arguento quamvis late disseruit auctor, libet tamen per compendium totam materiam complecti. Scripturæ aut publicæ sunt, aut privatæ. (110) Publicæ scripturæ sunt, quæ auctoritate publica a personis illa pollutibus confecta sunt.

(111) Huc autem I. pertinent instrumenta a capitulis ecclesiasticis confecta, ac sigillo eorum munita. Cap. 2, *De fid. instrumentorum*.

(112) II. Libri ecclesiastici, quibus consignantur baptizati et novi conjuges copulati. Carpzov., lib. XII *Jurisprud. consistor.*, defin. 315, n. 2 et 3; Philippi, in *Us. practit.* instit., eclog. 47.

(113) Notandum vero, libros hosce de iis tantum fidem facere, quæ coram parochis acta sunt, non vero quæ ex relatione aliorum habent. Vide quæ diximus in *Addit.* ad verb. *ETAS*.

(114) III. Acta judicialia legitime confecta a publica persona seu actuario judicij ad illa judicia solemni juramento obstricto, quæ tunc demum fidem publicam habent. Cap. 11, *De fid. instrument.*, l. 23, § final., ff. *De probat.*

(115) IV. Scripturæ privatæ testium subscriptione munitæ, modo adhuc vivant, ut subscriptionem suam recognoscere valeant. Cap. 2, eod. lit. Publica vero documenta ex se probant, utut mortui sint testes subscripti.

(116) Hoc intuitu in l. 11, c. *Qui potior. in pignor.*, hypotheca publica censetur, quæ constituta est in scriptura trium testium subscriptione robora, quod tamen aliter intelligi nequit, quam si testes adhuc vivant, seu subscriptiones suas recognoscere queant, vel ad minimum duo supersint, qui recognitionem facere possint, quia inde fides publica scripturæ privatæ dependet. Consule Brunemann., ad cit. l. 11, n. 5, c. *Qui potior. in pignor.*

(117) V. Notariorum instrumenta legitime confecta. Probant tamen si in originali, non item si in exemplo producantur, cap. 1, dict. tit.

(118) Nec sufficit exemplum, quod fide notarii ab originali, vel quod pro tali habetur, transumptum est. (119) Exemplum vero transumptum secundum formam in cap. finali d. tit. *præscriptam attendi* debet. De hac autem forma plures incidere solent quæstiones. At vide de iis Bohemer., in *Decretal.*, lib. II, tit. 22, § 5 seq. (120) Extra ordinem

vero fides etiam exemplo esse potest, non quidem, si in archivio repertum sit, ut perperam nonnulli volunt, sed si agatur de causa antiqua et insignia quædam adminicula eidem accedant. Cap. 13, *De probat.*

(121) Sunt qui in classe Scripturarum publicarum recensent VI. Et regesta monasteriorum, quibus designati sunt reditus aliaeque obventiones ad monasterium spectantes. Confer Genua, *De scriptur. privat.*, lib. II, qu. 1 et 2. Sed eos refutat Bohemer., *loc. mox cit.*, § 3.

(122) Scripturæ privatæ regulariter proscribente non probant. Contra vero scribentem probant, dummodo debite recognoscantur, nec indeterminate loquantur, sed causam debendi adjectam habeant. Cap. 14, *De fid. instrument.*, l. 23, § final., ff. *De probat.*

(123) Extra ordinem vero scripturæ hæ indeterminate loquentes probant, I. Inter mercatores, quippe qui stylo admodum laconico inter se utuntur, ut plurimum causam specialem debendi omittunt, simpli citer fidei datæ inhærentes. Marquard., *De jur. mercator.*, lib. I, cap. 14, n. 11; Brunemann., centur. 2, dec. 99 per tot.

(124) II. Si juramentum accesserit; Barbos., ad cap. 14, n. 2, *De fide instrum.*; Seraphin., *De privileg. juram.*, privileg. 94, n. 8, ubi tamen alias limitationes affert. (125) III. Si statuto contrarium introductum. IV. Si actor super causa debendi juramentum præstitit, licet generaliter tantum juraverit, ex justa causa reum debere. Confer Bohemer., *ubi supra*, § 10.

(126) Illud subiectendum, subtrahi posse vim probandi scripturis variis de causis: I. Si per testes, vel alio modo earum falsitas probetur. Cap. 4 et 10, *De fid. instrum.* II. Si non sint legibiles. Vide Bohemer., in *Dissertat. de script. non legit.*, cap. 4. III. Si contradictoria ab eodem producantur; cap. 13, dict. tit. IV, ex rasura, si in loco principali appareat; cap. 3, dict. tit.

SUMMARIUM.

1. Scrupulus unde sit dictus? — 2. Scrupulus quid sit? — 3. Scrupulosi alii sunt circa presentia, et alii circa præterita, et utrique qui sint? Item

(1) Scrupulus est sic dictus, eo quod instar scrupuli seu lapilli calceis inclusi, pedemque vexantis, animo hominis insidens, eum vexet et angat; scrupuli enim sunt minutii lapilli, qui inter ambulandum insiliunt in calceos hominibus, ac pedem torquent; inde injicere scrupulum dicitur, qui sollicitudinem injicit animo cuiuspiam; et scrupulum eximit, qui sollicitudinem eximit; unde in l. Cum proponas 3, cod. *De interdicto matrimonio*, sic dicitur: « Ut autem omnis scrupulus auferatur, insistere pater tuus debet. » Sic expresse notat Joannes Kahl, alias Calvinus, in magno *Lexico juridico*, verb. *Scrupuli*.

que sint signa conscientiæ scrupulosa? Item quæ sint ejus cause? Item quæ sint ejus remedia? Item quæ sint ejus privilegia? et quando licet, vel non operari contra conscientiam scrupulosam? remissive.

(2) Hinc scrupulus definitur, quod sit inanis apprehensio, et hinc ortus timor, et anxieta mentis alicubi esse peccatum, ubi revera non est, nec fuit. Est in re communis. Unde scrupulus propriæ fit, et tum conscientia scrupulosa propriæ dicenda est, quando intellectus, neque determinate judecat, neque dubitat practice aliquid esse peccatum, sed potius habito, vel sufficienter proposito judicio non esse peccatum, sola apprehensione, vel suspicione mali ex inani seu levi motivo titubat, fluctuat, anxie formidat esse, vel fuisse peccatum, v. g. forte se consensisse tali suggestioni, et hujusmodi.